

Anàlisi d'un contingut del programa *Està passant* de TV3 emès el 14 de març de 2019

Antecedents

1er. El 17 de març d'enguany, el senyor Sergio Fildalgo Piña, president del Grup de Periodistes Pi i Margall, va trametre, mitjançant correu electrònic, una queixa al Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) en què demanava que s'analitzés “[...] si el programa informatiu satíric “*Està passant*” de TV3 del día 14 de marzo de 2019 en el que se burló del ex delegado del Gobierno en Cataluña, después de que éste comentara en otro programa de TV que había donado uno de sus órganos a su mujer, cumplió con las misiones de servicio público a las que están obligados los medios públicos que dependen de la Generalitat de Cataluña. [...]”.

2n. A aquests efectes, l'Àrea de Continguts del CAC ha elaborat l'Informe 11/2019, de 5 d'abril, el qual té l'objecte d'analitzar “[...] un fragment emès durant l'edició del 14 de març de 2019 del programa *Està passant* de TV3. Es tracta d'un contingut relacionat amb una entrevista realitzada a l'exdelegat del Govern a Catalunya, Enric Millo, en el programa *Espejo Público* d'Antena 3 TV. [...]”. El mateix informe identifica aquest programa com un “[...] programa d'humor i sàtira sobre qüestions d'actualitat política i el tractament que en fan els mitjans de comunicació i les xarxes socials que s'emeten de dilluns a divendres de 20.15 h a 21 h, aproximadament. Està conduït per Toni Soler amb la col·laboració d'Elisenda Carod i Jair Domínguez. [...]”.

3er. L'informe 11/2019 de l'Àrea de Continguts n'efectua una anàlisi des d'un triple vessant: la perspectiva del context, la persona objecte de sàtira i el tema objecte de sàtira.

3.1. L'informe referència –d'acord amb el document del CAC *Els límits de l'humor i la sàtira política a la televisió. Elements per a la reflexió* (2009)– n'efectua una anàlisi des de la perspectiva del seu context, entès com:

“[...]”

- Context intern
 - o La tipologia dels continguts
 - o El format audiovisual en què s'insereixen
- Context extern: “el moment en què es produeixen els esdeveniments socials, polítics, culturals, etc. de l'actualitat informativa que són objecte de paròdia”.

L'anàlisi del fragment del programa *Està passant*, amb al·lusions a l'exdelegat del Govern a Catalunya, Enric Millo, esmentada en el programa *Espejo Público* (Antena 3 TV), es realitza en funció d'aquest doble vessant.

Quant al **context intern**:

- Pel que fa a la **tipologia dels continguts**, el fragment analitzat inclou elements humorístics, tal com es desprèn de:
 - El to emprat en la conversa per part dels dos conductors, que fan broma i riuen al llarg de la secció.
 - La inserció de riures enllaunats com a recurs audiovisual.
- En relació amb el **format audiovisual**, el fragment analitzat s'emet en el marc d'un programa de sàtira política, un subgènere que es caracteritza per un tractament paròdic i satíric dels assumptes públics i que s'adreça a l'audiència partint del codi comunicatiu de l'humor.

Dins del programa d'humor, el fragment en qüestió s'insereix en una secció en què la periodista Mònica Planas efectua una mirada humorística sobre el tractament del judici del Procés als mitjans de comunicació.

No hi ha, per tant, possibilitat de confusió del propòsit comunicatiu del fragment analitzat ni pel context ni pel format audiovisual d'emissió.

Quant al **context extern**, el comentari de Toni Soler es realitza arran de l'entrevista de la conductora Susana Griso a l'exdelegat del Govern a Catalunya, Enric Millo, en el programa *Espejo Público* (Antena 3 TV) del 13 de març. En un moment de l'entrevista, la conductora recorda una informació relativa a una circumstància personal del polític (la donació d'un òrgan a la seva dona, l'any 2012).

L'entrevista s'emmarca en un tema d'actualitat –la celebració del judici del Procés al Tribunal Suprem– i, en concret, en la declaració del polític Enric Millo davant del Tribunal, el 5 de març.

[...]”.

3.2. En relació amb la persona objecte de la sàtira, l'Informe 11/2019 de l'Àrea de Continguts determina que:

“[...]

El document esmentat sobre *Els límits de l'humor i la sàtira política a la televisió* indica que “els i les polítiques, doncs, en tant que persones públiques, i sigui quina sigui la seva ideologia o el seu paper en el sistema (poder o oposició), han de ser objecte de la mirada irònica en una democràcia.” i “[...] en relació amb el fragment objecte d'anàlisi, Enric Millo és un subjecte que pertany a l'esfera pública i, com a actor polític és, en principi, susceptible de ser objecte de sàtira en relació amb la seva activitat pública. [...]”.

3.3. Quant al tema objecte de la sàtira, l'informe de continguts exposa que:

- “[...] En l'entrevista al programa *Espejo Público* (Antena 3 TV) es relaciona un tema que pertany a l'esfera privada d'Enric Millo (la donació d'un ronyó a la seva dona, l'any 2012) amb la vida pública del polític [...]

- “[...] L’objecte de la crítica satírica de televisió que realitza Mònica Planas és el tractament que fa el programa *Espejo Público* (Antena 3 TV) sobre la trajectòria d’Enric Millo [...]”
- “[...] En aquest context, els conductors Toni Soler i Jair Domínguez realitzen comentaris humorístics sobre la donació de l’òrgan mencionada en el programa d’Antena 3 TV objecte de la crítica televisiva [...]”
- “[...] Així, *Està passant* realitza una sàtira sobre el tractament que un programa d’Antena 3 TV fa de la trajectòria política d’Enric Millo i, en un moment de la secció, es realitzen comentaris humorístics referents a un aspecte mèdic de la vida de l’exdelegat del Govern a Catalunya, que el programa d’Antena 3 TV havia relacionat directament amb l’esfera pública del polític. [...]”

Consideracions jurídiques

Primera. El dret a la llibertat d’expressió i la sàtira política

L’anàlisi del dret a la llibertat d’expressió i dels seus límits, amb especial referència al dret a l’honor, així com el tractament de la llibertat d’expressió en els programes de sàtira política, han estat a bastament tractats, per exemple, mitjançant els acords del Ple del Consell 85/2014, de 26 de juny, 11/2015, de 4 de febrer, i 12/2015, de 4 de febrer.

Es dona aquí per reproduït el tractament doctrinal i jurisprudencial del dret a la llibertat d’expressió; del dret a l’honor com a límit d’una eventual intromissió il·legítima que no restaria emparada per la llibertat d’expressió; de la ponderació de tots dos drets constitucionals; i del tractament de la sàtira, especialment la sàtira política, com una manifestació de la llibertat d’expressió que s’utilitza com a instrument de denúncia i crítica social.

Tot i així, convé subratllar que el Tribunal Suprem ha qualificat el contingut a l’honor com a “[...] lábil y fluido, cambiante y, en definitiva, como hemos dicho en alguna otra ocasión, dependiente de las normas, valores e ideas vigentes en cada momento [...]” (STS 176/1995, d’11 de desembre, i 185/1989, d’11 d’octubre).

Aquest categorització és cabdal, atès que el dret a l’honor actua com a límit a la llibertat d’expressió i exclou del seu àmbit de protecció aquelles manifestacions que utilitzin expressions vexatòries. Cal recordar que el Tribunal Constitucional ha reiterat que la CE no empara “[...] el derecho al insulto [...]” i la llibertat d’expressió no protegeix la utilització d’apel·latius injuriosos utilitzats amb la finalitat de menysprear (SSTC 105/1990, de 6 de juny; 85/1992, de 8 de juny; 240/1992, de 21 de desembre; i 177/2015, de 22 de juliol). És cert que la llibertat d’expressió empara la crítica, fins i tot “[...] aun cuando la misma sea desabrida y pueda molestar, inquietar o disgustar a quien se dirige [...]”, però la crítica és diferent a la utilització d’expressions injurioses, que òbviament queden fora de l’àmbit protegit per la llibertat d’expressió (STC 216/2013, de 19 de desembre).

A criteri del mateix Tribunal, únicament hi ha insult si l’opinió inclou expressions vexatòries “innecessàries” per poder emetre el missatge que es pretén (SSTC 105/1990, de 6 de juny; i 41/2011, de 14 d’abril), tot assenyalant que només tindran la consideració de “vexatòries” les opinions “[...] innecesarias para el fin de la información pública en atención al cual se garantiza constitucionalmente su ejercicio [...]” (STC 165/1987, de 27 d’octubre). Així,

doncs, paraules objectivament insultants poden ser considerades “necessàries” i, en conseqüència, constitucionalment protegides.

En concret, l'espai sobre el qual s'emet l'informe es defineix com un “[...] programa d'humor i sàtira sobre qüestions d'actualitat política i el tractament que en fan els mitjans de comunicació i les xarxes socials [...]”. En aquest sentit, convé assenyalar que el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) ha definit, reiteradament, el tractament humorístic com “[...] una forma d'expressió artística i crítica social que, amb un contingut inherent d'exageració i distorsió de la realitat, persegueix, naturalment, la provocació i l'agitació [...]” (SSTEDH Vereinigung Bildender Künstler c. Àustria, de 25 gener de 2007, i Alves da Silva c. Portugal, de 20 d'octubre de 2009).

En la mateixa línia argumental, el Tribunal Suprem afirma que “[...] el tractament humorístic o sarcàstic dels esdeveniments que interessen a la societat constitueix una forma de comunicació i crítica dels esdeveniments que està lligada a l'exercici de la llibertat d'expressió, com a forma de comunicació d'idees o opinions, i fins i tot al de la llibertat d'informació, en la mesura que el tractament humorístic pot constituir una forma de transmetre el coneixement de determinats esdeveniments buscant l'atenció sobre aspectes de ser susceptibles de ser destacats mitjançant la ironia, el sarcasme o la burla [...]”. SSTs de 29 de desembre de 2010; 20 de juliol de 2011, i 17 de desembre de 2012.

Així, doncs, la sàtira és expressió de les manifestacions creatives de l'ésser humà, que la utilitza com un instrument de denúncia i de crítica social, i, com a tal, és una manifestació més de la llibertat d'expressió i de creació artística.

La legislació vigent ha concretat el marc de protecció del dret a l'honor des d'una dimensió civil i penal i, més recentment, des de la normativa audiovisual mateixa, és a dir, la Llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil de l'honor, la intimitat i la pròpia imatge; la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del codi penal; i les lleis 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual, i 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya (LCA).

En definitiva, com es desprèn dels acords ressenyats i de les sentències transcrites parcialment, la ponderació entre tots dos drets ha de prendre en consideració que el contingut que es difongui tingui, efectivament, rellevància pública o interès general o es projecti sobre persones que exerceixin un càrrec públic o una professió de notorietat o projecció pública. En tots aquests supòsits és clara la prevalença del dret a la llibertat d'expressió davant la possible afectació del dret a l'honor de les persones afectades.

Al fil d'aquestes valoracions, doncs, cal exposar que l'objecte de l'anàlisi efectuada per l'Informe 11/2019 de l'Àrea de Continguts s'emmarca “[...] en un tema d'actualitat –la celebració d'un judici del Procés al Tribunal Suprem– i, en concret, en la declaració del polític Enric Millo davant del Tribunal, el 5 de març [...], per la qual cosa, malgrat que les locucions emprades puguin esdevenir reprovables tant des de punt de vista social com moral, atès que el propòsit del fragment analitzat respon a un contingut propi d'entretenir en un context “[...] d'humor i sàtira sobre qüestions d'actualitat política [...]”, cal subscriure les expressions motiu de queixa com una manifestació de la lliure opinió d'idees, creences o judicis de valor, que s'utilitza com un instrument de denúncia o crítica social i, en aquest sentit, no es pot apreciar l'existència de cap insult o ofensa.

Segona. Missions de servei públic

La Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA (CCMA) és el prestador del servei públic audiovisual de la Generalitat i Televisió de Catalunya (TVC) és la denominació comercial d'un dels seus programes (de televisió). A aquest efecte, té assignada, d'acord amb l'apartat 2 de l'article 26 de la LCA, el compliment de les missions i els principis del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat. Així mateix, cal tenir en compte que correspon al CAC, d'acord amb la lletra c) de l'article 115 de la LCA, vetllar pel compliment d'aquestes missions de servei públic per part dels prestadors corresponents, concretament, per part dels qui configuren la CCMA.

En relació amb les missions abans esmentades, cal posar de manifest que l'apartat 1 de l'article 26 de la LCA assenyala que la missió principal del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat de Catalunya és oferir als ciutadans de Catalunya un conjunt de continguts "[...] orientats a la satisfacció de llurs necessitats democràtiques, socials, educatives i culturals, garantint de manera particular l'accés [...] a una oferta d'entreteniment de qualitat [...]". A aquest efecte, "[...] s'han d'emprar tots els llenguatges, els formats i els gèneres propis de la comunicació audiovisual que resultin més adequats en cada cas [...]". D'altra banda, l'apartat 3 de l'article 26 esmentat indica com a missions específiques de servei públic: el respecte dels valors i els principis continguts en la Constitució espanyola, l'Estatut d'autonomia, el dret comunitari originari i els tractats internacionals (lletra a); la promoció activa de la convivència cívica, el desenvolupament plural i democràtic de la societat, el coneixement i el respecte a les diverses opcions i manifestacions polítiques, socials, lingüístiques, culturals i religioses presents al territori de Catalunya (lletra g); la definició, l'aplicació i l'impuls, dins l'espai català de comunicació audiovisual, d'un model de comunicació basat en la qualitat i l'exigència ètica i professional (lletra k); i l'afavoriment de l'accés dels ciutadans de Catalunya a la formació, la difusió, el coneixement i la divulgació màxims dels principals esdeveniments polítics, socials, econòmics, científics i esportius de la societat de Catalunya (lletra l).

En desenvolupament i aplicació d'aquestes previsions, les disposicions preliminars del *Llibre d'estil* de la CCMA assenyalen que aquest document "[...] estableix el marc editorial, el marc lingüístic i les normes periodístiques i professionals dels diversos mitjans que la integren: televisió, ràdio, internet i altres plataformes [...]", el qual està format per una *Guia editorial* i un *Manual d'ús* en què es desenvolupen unes directrius amb la finalitat de constituir un marc a partir del qual es puguin resoldre qüestions deontològiques i relatives a l'emissió dels continguts. Així mateix, la disposició preliminar B d'aquest preàmbul exposa que el *Llibre d'estil* de la CCMA "[...] vincula els directius, treballadors i col·laboradors fixos o eventuals de tots els mitjans de la CCMA [...]". Tot el personal l'ha de conèixer i complir [...]. La CCMA estableix els mecanismes necessaris per garantir el compliment del *Llibre d'estil* als seus mitjans [...].

A continuació reproduïm les directrius sobre els continguts d'entreteniment que conté el *Manual d'ús* que l'Àrea de Continguts identifica en el seu informe i que incideixen en el motiu de la queixa:

1.1.3.5.1. Continguts constructius en l'àmbit de l'entreteniment

Els nostres continguts d'entreteniment es basen en el respecte per les persones i fomenten valors constructius i cohesionadors.

No presentem positivament ni premiem comportaments contraris als valors essencials de la convivència, que perpetuïn actituds i rols discriminatoris o que

enalteixin conductes amb conseqüències negatives per a la persona i la societat. Els continguts d'entreteniment defugen la morbositat i la humiliació.

En algunes matèries, com ara la identitat personal i col·lectiva, la violència, la sexualitat, les discapacitats, les malalties o les creences, la sensibilitat d'algunes persones i col·lectius pot ser molt acusada i hi ha la possibilitat que algú percebi un tractament determinat com a ofensiu o de mal gust. Tot i que *mal gust* i *ofensa* són conceptes variables i sotmesos a la interpretació subjectiva, tractem amb especial delicadesa aquestes matèries, sense renunciar a incorporar-les a la programació.

L'horari d'emissió, el context i l'orientació de l'espai, i, si cal, l'advertència prèvia del tipus de continguts que es difonen, són elements que contribueixen a evitar el malestar de l'audiència.

2.1.3.5.2.3. Continguts d'humor

L'humor, en totes les seves manifestacions, és present en l'oferta dels nostres mitjans. Des del més innocent fins al més àcid i des de la ironia subtil fins a la paròdia o la sàtira, l'humor, amb les diferents formes que adopta, constitueix un dels eixos de la programació d'entreteniment. La mirada humorística pot ajudar a entendre i a interpretar la realitat.

Protegim la llibertat de creació artística en què es basen els espais d'humor, amb els únics límits que la legalitat estableix per a la llibertat d'expressió.

No ens riem de persones en situació de debilitat.

No utilitzem imatges de persones en un context i amb un objectiu clarament diferent de l'exposat en el moment d'obtenir-les, tret que la persona afectada hi consenti.

No elaborem ni difonem continguts humorístics basats en la vida privada de les persones.

2.1.3.5.2.4. Ús de material d'altres mitjans en l'entreteniment

En els espais en què es recullen fragments d'altres espais, propis o aliens, com ara els programes anomenats de zàping, ens assegurem que la utilització de material procedent dels nostres canals no contravé les condicions de consentiment prestat per les persones que hi apareixen, ni està sotmès a altres restriccions.

No difonem material extret de programes d'altres mitjans si inclou continguts que els nostres mitjans rebutgen, com ara situacions en què s'humilia persones, s'instrumentalitzen i es banalitzen els conflictes sentimentals o s'envaeix la privacitat de les persones, si no és que hi ha consentiment. Excepcionalment, podem fer ús d'aquest material quan el posem al servei d'una reflexió crítica sobre una realitat que considerem d'interès.

Amb la finalitat de determinar l'àmbit objectiu de les previsions indicades més amunt sobre les missions de servei públic en relació amb les expressions objecte de queixa analitzades per l'Àrea de Continguts del CAC, cal portar a col·lació la sentència recent del Tribunal Suprem, de 26 de febrer de 2018, que conceptualitza l'humor negre com "[...] una reacció muy propia de nuestro entorno social de criticar u hostigar sarcásticamente a cualquier

personaje público en cuanto sale al paso cualquier contingencia que permita improvisar un chiste para ridiculizar o parodiar un defecto o una desgracia personal [...]”, és per això, que, en relació amb el cas que ens ocupa, cal discernir si “[...] la publicación de los datos de la vida privada está justificada por los usos sociales, o hay base para sostener que el afectado adoptó pautas de comportamiento en relación con su ámbito íntimo que permita entender que, con sus propios actos, lo despojó total o parcialmente del carácter privado o doméstico [...]” (STS de 18 de febrer de 2013); i, en aquest sentit, l'Informe 11/2019 mateix determina que el programa “[...] *Està passant* realitza una sàtira sobre el tractament que un programa d'Antena 3 TV fa de la trajectòria política d'Enric Millo i, en un moment de la secció, es realitzen comentaris humorístics referents a un aspecte mèdic de la vida de l'exdelegat del Govern a Catalunya, que el programa d'Antena 3 TV havia relacionat directament amb l'esfera pública del polític [...]”.

Per tant, davant la necessària ponderació dels elements en joc, i tenint en compte el context en el qual es produeixen les manifestacions objecte de queixa, la difusió en forma de sàtira de la donació per part de l'exdelegat del Govern a Catalunya, senyor Enric Millo, d'un dels seus òrgans a la seva dona, en el programa *Està passant* emès el 14 de març passat, més enllà del seu bon gust o encert, no es pot considerar que contravinguin les previsions que estableix l'article 26 LCA.

Per tot el que s'ha exposat, el Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya adopta, per 5 vots a favor amb 2 d'ells concurrents i 1 vot en contra amb vot particular, el següent

ACORD

1. Constatar que les expressions que es realitzen en el fragment emès en l'edició del 14 de març de 2019 en el programa *Està passant* de TV3, en relació amb una entrevista realitzada en el programa *Espejo Público* de Antena 3 TV, sobre la donació per part de l'exdelegat del Govern a Catalunya senyor Enric Millo d'un dels seus òrgans a la seva dona, s'efectuen en el marc d'un programa d'humor i sàtira sobre temes d'actualitat política, les quals, més enllà del seu bon gust o encert, s'inclouen dintre de l'exercici del dret a la llibertat d'expressió, alhora que no suposen una vulneració de les missions de servei públic que estableix l'article 26 de la LCA.
2. Notificar aquest acord a la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA.
3. Comunicar aquest acord a la persona que formula la queixa, en representació de l'entitat Grup de Periodistes Pi i Margall.

Barcelona, 30 d'abril de 2019

Roger Loppacher i Crehuet
President

Daniel Sirera Bellés
Conseller secretari